

ПРОФЕСОР ВАСИЛЬ НІМЧУК

*у спогадах
сучасників*

Ужгород
Всеукраїнське державне
видавництво «Карпати»
2018

УДК 811.161.2-057.4 Німчук (477.87) (092)
Н 67

Василь Васильович Німчук (1933 – 2017) – член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, багаторічний директор Інституту української мови Національної академії наук України, засновник і президент Товариства шанувальників і захисників говорів української мови, великий патріот рідного краю.

Книга містить спогади про вченого, друга, побратима, вчителя. Серед авторів – колеги, учні, рідні й близькі Василя Васильовича. До видання також увійшло розлоге інтерв'ю з професором Василем Німчуком. На диску-додатку представлені відеоматеріали, зібрані переважно під час роботи над фільмом «Вимір справжності».

Видання адресоване всім, хто цікавиться українською культурою та особистостями, які її творять.

Упорядник – Василь Шаркань

Редакційна колегія:

Наталія Венжинович, кандидат філологічних наук, доцент Ужгородського національного університету

Василь Густі, голова Закарпатської обласної організації Національної спілки письменників України

Тетяна Ліхтей, кандидат філологічних наук, доцент Ужгородського національного університету

Віктор Мойсієнко, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Житомирського державного університету імені Івана Франка

Наталія Пуряєва, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту української мови НАН України

Василь Путрашик, головний редактор Медіацентру, старший викладач Ужгородського національного університету

Василь Шаркань, кандидат філологічних наук, доцент Ужгородського національного університету

Галина Шумицька, кандидат філологічних наук, доцент, декан філологічного факультету Ужгородського національного університету

*Книга виходить у світ за сприяння департаменту
інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю
Закарпатської обласної державної адміністрації
у рамках програми підтримки видавчих творів закарпатських авторів*

*«Професор Василь Німчук у спогадах сучасників» – 4560 книга
Всеукраїнського державного ордена Дружби народів видавництва «Карпати»
від часу його заснування (1945)*

ISBN 978-966-671-481-0

© Шаркань В., упорядн., 2018
© Поліха Л., дизайн обкладинки, 2018
© Видавництво «Карпати», 2018

Зміст

Передмова	4
Основні віхи життя професора Василя Німчука	6
Мирослава Мезіна (Німчук)	
Людина, яка залишиться в моєму серці назавжди.....	9
Надія Бабич	
Подаровано «на не́забудь»	11
Вероніка Баньої	
Назавжди у серці.....	14
Ганна Баран	
Спогад про Вчителя	15
Єлизавета Барань	
Мовознавець зі світовим іменем.....	17
Микола Бідзіля	
Наш Німчук	22
Петро Білоусенко	
Я називав його мовознавцем усіх часів і народів.....	25
Анастасія Вегеш	
«Умирають майстри, залишаючи спогад, як рану...».....	29
Микола Вегеш	
Професор Василь Німчук у моєму житті	30
Наталія Венжинович	
Життя, присвячене служінню науці й людям	33
Святослав Вербич	
В. В. Німчук – добротворець у житті й науці	35
Ганна Войтів, Ольга Кровицька	
Нас єднала любов до давніх книг і їхніх авторів	35
Алла Галас	
Думай добро, роби добро – і буде добро	42

Відомості про авторів

Надія Бабич – кандидат філологічних наук, професор кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Вероніка Баньої – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету

Ганна Баран – завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, кандидат філологічних наук, доцент

Єлизавета Барань – доктор філософії, доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Микола Бідзіля – кандидат біологічних наук, організатор і багаторічний керівник «Товариства закарпатців у м. Києві»

Петро Білоусенко – доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України

Анастасія Вегеш – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету

Микола Вегеш – доктор історичних наук, професор кафедри політології Ужгородського національного університету

Наталія Венжинович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, заступник декана з наукової роботи філологічного факультету Ужгородського національного університету

Святослав Вербич – доктор філологічних наук, старший науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України

Ганна Войтів – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Алла Галас – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету

Людмила Гнатенко – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Ірина Гнатюк – кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу лексикології та лексикографії

Незважаючи на вже поважний вік, Василь Васильович опановував нові види комунікації: інтернетмережі, скайп і мобільний зв'язок – усім цим професор Німчук активно користувався. Тому зв'язатися із Василем Васильовичем завжди було легко й просто.

Особливе враження справляли на мене книжки в житті й побуті Василя Васильовича Німчука. Книжки «узяли в полон» усі вільні місця в його домі й кабінеті. Це був культ книги. Книга – скрізь. Це був стиль життя господаря цих помешкань – і володарювала там її величність Книга. Навіть той, хто вперше знайомився із Василем Васильовичем, відразу розумів, із ким спілкується, – із людиною, яка понад усе цінує мудрість людську, закодовану в книзі.

Незабутній наш Василь Васильович Німчук... Ми всі – учні його й послідовники – осиротіли в той осінній день. Від нас пішов Велет. І якщо про нього не розповідали на центральних каналах і не волали на радіостанціях, це не означає, що для України він зробив менше, ніж ті, про кого чуємо щодня. Просто наука – така галузь, що її мало популяризують. Але ж справа не в марнославстві й честолюбстві. Василь Васильович за тим не ганявся. Він жив скромно, та для української науки зробив більше, ніж усі крикуни разом узяті.

Науковий спадок Василя Васильовича Німчука вражає, на його дослідженнях навчатимуться нові покоління мовознавців, його праці, сподіваюся, ляжуть в основу нових наукових робіт.

Нам усім не вистачатиме доброго й щирого нашого Вчителя.

Єлизавета Барань

Мовознавець зі світовим іменем

Наукова спільнота славистів зазнала невідшкодовної втрати – відійшов у вічність один із найвидатніших українських мовознавців, доробок якого налічує понад 500 наукових праць, член-кореспондент Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор Василь Васильович Німчук. Його ім'я знають і шанують не тільки в слов'янському світі, а й поза його межами. Нема такого славистичного осередку, де б не користувалися працями дослідника, де б не покликалися на результати його лінгвістичних розвідок, де б не навчалися майбутні покоління українських мовознавців з його наукових видань. Василь Васильович протягом своєї більш ніж

шістдесятирічної наукової діяльності досліджував українську мову в різних її аспектах: діалектний словотвір, теоретичну і діахронічну дериватологію, історичну діалектологію, зокрема український діалектогенез, діалектну стилістику, походження української мови, історію української літературної мови, питання української орфографії, історію українського мовознавства, проблеми етимології, українську ономастику, українсько-слов'янські та українсько-угорські паралелі.

Свої знання академік охоче передавав молодій когорті дослідників: під його керівництвом написали і захистили дисертації двадцять кандидатів і чотири доктори наук. Він був дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка, членом Національного комітету українців, головою Української ономастичної комісії, членом комісії з церковнослов'янського словника Міжнародного комітету славистів, головою наукової ради «Українська мова», головним редактором журналу «Українська мова», членом редколегій багатьох періодичних видань, головою спеціалізованої ради в Інституті української мови, почесним членом правління Українського біблійного товариства. Наукову діяльність вдало поєднував з організаторською роботою: керував групами в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України, відділом історії та граматики української мови Інституту української мови НАНУ, у 1998 – 2008 роках був директором Інституту української мови НАН України, із 2008 року очолював відділ історії української мови Інституту української мови НАН України. Тож не дарма нині говорять про епоху Німчука в українському мовознавстві.

Василь Васильович Німчук народився 6 липня 1933 року в с. Довге на Іршавщині, що на Закарпатті. Вихований у душі толерантного ставлення до представників різних національностей та конфесій, як і споконвіку велося в його рідному краї, упродовж усього життя з повагою ставився до інших народів та віросповідань, розмовляючи з кожною людиною у своєму оточенні її мовою: з румуном – румунською, німцем – німецькою, угорцем – угорською. Якось під час однієї з наших розмов я поцікавилася, де ж вивчив Василь Васильович стільки мов, хто його навчав, а він відповів: «Мій покійний нянько (Царство йому Небесне) казав: поважай своїх сусідів і розмовляй з ними по-їхньому, тоді вони й тебе шануватимуть».

Окрім перерахованих мов, науковець-поліглот володів більшістю слов'янських. А ще, до речі, знав сотні українських співанок та пісень сусідніх народів. Не зайве зауважити, що українська мова була найціннішою та найулюбленішою для Василя Васильовича. А особливе місце в обширах наукових зацікавлень ученого займали рідні йому

закарпатсь
тів мови пр
нувальник
їнської мов
безліч ідей

У 2007
фольклорн
коледж заб
сили пана
про особли
говірку. За
довелося в
коли Васил
добре воло
лише люди
у ставленні
ті. Таке зап
ленням слу

З особли
колеги. З о
го життя в
колегами В
го державн
знавцями Л
участь у збі

На міжн
вістів науко
днів свого
легам фахо
у вишах Уго
вчалася сту
кафедри ук
прошення п
зово приїжд
проводив н
перебуванн
ська спільн
сто поспілк

Із профе
йомство. Зу

українську мову
ду і діахронічну
український діа-
ської мови, істо-
ської орфографії,
логії, українську
рські паралелі.
когорті дослід-
дисертації двад-
ним членом На-
нього комітету
членом комісії з
ету славістів, го-
актором журна-
одичних видань,
мови, почесним
Наукову діяль-
ерував групами
ої академії наук
мови Інституту
ктором Інститу-
ав відділ історії
їни. Тож не дар-
вознавстві.
З року в с. Довге
ерантного став-
нфесій, як і спо-
киття з повагою
яючи з кожною
мунською, нім-
однієї з наших
ич стільки мов,
(Царство йому
ими по-їхньому,
одів більшістю
ванок та пісень
мова була най-
чча. А особливе
али рідні йому

закарпатські говірки. Вивченню діалектів та популяризації їх як фактів мови присвятив більше півсотні літ. З пошаною ставився до шанувальників української мови, а якщо йшлося про дослідження української мови в синхронії чи діахронії, то Василь Васильович подавав безліч ідей, які ще потрібно виявити, опрацювати, дослідити.

У 2007 році наша студентська група збирала діалектологічний і фольклорний матеріал у Довгому. Довжанський вищий економічний коледж забезпечив нам місце для проживання. Ми заздалегідь запросили пана професора прочитати для студентів та викладачів лекцію про особливості закарпатських говорів, у тому числі і про його рідну говірку. Запрошення учений прийняв з радістю, хоча лекцію читати довелося в тамтешньому спортивному залі. Молодь була здивована, коли Василь Васильович заговорив угорською (якою він напрочуд добре володів). Розмовляв з нами, як з рівними. Так уміє не кожен, а лише людина гуманна, яка досягла не тільки професійних вершин, а й у ставленні до інших була зразком доброзичливості й інтелігентності. Таке запам'ятається назавжди! Пригадую, з яким великим зацікавленням слухали тоді науковця наші викладачі і студенти.

З особливою пошаною ставилися до Василя Васильовича угорські колеги. З огляду на це маємо на меті згадати основні етапи наукового життя вченого, пов'язані з Угорщиною. До співпраці з угорськими колегами Василь Васильович долучився ще аспірантом Ужгородського державного університету, коли познайомився з угорськими мовознавцями Лайошем Леврінцем та Лайошем Кішем, і разом з ними взяв участь у збиранні діалектологічного матеріалу в селах Закарпаття.

На міжнародних конгресах україністів та міжнародних з'їздах славістів науковець зустрічався з угорськими україністами і до останніх днів свого життя підтримував із ними дружні стосунки, надавав колегам фахову підтримку. Василь Васильович був шанованим гостем у вишах Угорщини, де проводилися україністичні дослідження та вивчалася студентами українська мова як іноземна. З часу відновлення кафедри української філології університету ім. Лоранда Етвеша на запрошення професора Андраша Золтана Василь Васильович неодноразово приїжджав до Будапешта, читав лекції студентам і викладачам, проводив наукові консультації з колегами-україністами. Знаючи про перебування пана професора в столиці Угорщини, сходилася українська спільнота, аби зустрітися з ним, послухати його доповіді або просто поспілкуватися зі своїм знаним земляком.

Із професором Іштваном Удварі Василь Васильович мав давнє знайомство. Зустрічалися на конгресах, конференціях, семінарах. Із часу

заснування кафедри української та русинської філології в Ніредьгазькому інституті В. В. Німчук пильно стежив за розвитком цього вишу, мав у своїй книгозбірні всі видання, написані науковцями кафедри, наголошував на важливості функціонування україністики на кордоні сусідніх держав. У травні 2010 року кафедра української та русинської філології Ніредьгазької вищої школи організувала міжнародну конференцію, присвячену світлій пам'яті засновника і першого завідувача цієї кафедри професора Іштвана Удварі. Василь Васильович радо прийняв запрошення взяти участь у цьому заході, адже був добре обізнаний з науковою діяльністю Іштвана Удварі, знав його і як людину. Перебуваючи кілька днів у Ніредьгазі, Василь Васильович у супроводі мого нині вже покійного батька, колишнього сільського вчителя Балажа Жігмондовича Комарі (який був великим шанувальником професора), поїхав до містечка Марія Повч у церкву Святого Михаїла до Матінки Божої Повчанської, «що плакала». Про цю поїздку згадував Василь Васильович неодноразово під час наших зустрічей. Доречно згадати, що християнські істини, засвоєні ще змалку від батька й матері, стали основними підвалинами формування світогляду майбутнього вченого.

З пошаною ставилися до пана професора і сегодські україністи. Кафедра слов'янської філології Сегодського наукового університету кожні три роки проводить конференцію україністів. Василя Васильовича щоразу запрошували як шанованого гостя. Великою честю для організаторів був його приїзд 30 вересня 2011 року та 10 жовтня 2014 року. Виголошені на конференціях доповіді про епіграфію гаманця, гіпотетично належного угорському королеві Іштвану I (Святому) та про Королевське¹ (Нялабське) Євангеліє 1401 року вийшли друком у номерах журналу *Hungaro-Ruthenica* за 2012 та 2015 роки. Професор Сегодського університету україніст Мігай Кочіш досліджував українські писемні пам'ятки, що зберігаються в Угорщині. Він підготував до видання текст рукопису «Скотарське учительне Євангеліє – український гоміліар 1588 року», а вагому передмову до нього написав Василь Васильович Німчук.

Василь Васильович Німчук був ініціатором проведення міжнародної конференції на тему «Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність» у містечку Берегові, що на Закарпатті. Організаторами конференції стали Інститут української мови НАНУ та кафедра філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II.

¹ Тут і далі автори вживають різні варіанти назви Євангелія – Королевське і Королівське. Залишаємо авторське написання цього слова. – Упорядн.

Академік мот
має бути навч
та угорських
організацію ц
лег-україніст
що відгукнув
колегами, ви
ських контакт
про не всім від
ці до віднайде
важливий для
нього є згадки

Відродно о
співпраці угор
основні шлях
українсько-уг

Остання н
Я слухала заці
вання з Полі (П
ка, друг дитин
Егер). Пан про
частини «Бази
Іштвана Удвар
важливе: угор
дапешті, «Русс
оцифрування
чів. Василь Ва
розповсюджу
колегам, учням

Відомо, що
силеві Васильс
мову, досліджу
ної мови моло
новитих дослід
іменем», – так
вича із 75-літт
рія: Філологія.

Людина жи
щадків. Світлі
уковця, велико

Академік мотивував свій вибір тим, що співорганізатором цього заходу має бути навчальний заклад, який перебуває на помежів'ї українських та угорських мовних територій. На пропозицію професора я взялася за організацію цієї конференції, запросивши українських та угорських колеґ-україністів долучитися до цього заходу. Василь Васильович радів, що відгукнувся 51 фахівець. Приїхавши до Берегова, радо зустрівся з колеґами, виголосив доповідь на тему «До витоків українсько-угорських контактів: угорці в давньому Києві та його околиці», розповів про не всім відомий пам'ятний знак у Києві – місце, де проходили угорці до віднайдення батьківщини. Урочище, де 1997 року відкрито цей важливий для угорського народу знак, і досі називають Угорське, про нього є згадки в найдавніших українських літописах.

Відрадно стверджувати, що відомий академік завжди залучав до співпраці угорських україністів, консультував аспірантів, визначав основні шляхи досліджень у галузі українського мовознавства та українсько-угорських мовних взаємин.

Остання наша скайп-розмова відбулася 22 листопада 2017 року. Я слухала зацікавлено розповідь Василя Васильовича про його спілкування з Полі (Пал Медве, син довжанського реформатського священика, друг дитинства Василя Васильовича, який живе в угорському місті Егер). Пан професор похвалив мене за детальний аналіз реєстрової частини «Бази даних українсько-угорського словника» за редакцією Іштвана Удварі. Мені теж хотілося сказати Василю Васильовичу щось важливе: угорські колеґи передали до бібліотеки ім. Сейчені, що в Будапешті, «Русско-мадьярській словарь» Олександра Митрака з метою оцифрування книги. Наразі вона доступна для широкого кола читачів. Василь Васильович радів почутому. Просив надіслати сайт, щоб розповсюджувати цей цінний для української діалектології матеріал колеґам, учням і всім зацікавленим.

Відомо, що кожне покликання є даром Божим. Бог подарував Василеві Васильовичу Німчуку покликання дбати про рідну українську мову, досліджувати її минуле і сучасне, прищеплювати любов до рідної мови молодому поколінню, з якого виросла плеяда нових талановитих дослідників у царині лінгвістики. «Мовознавець зі світовим іменем», – так писав професор Іван Сабадош, вітаючи Василя Васильовича із 75-літтям (Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Вип. 18. Ужгород, 2008. С. 123-126).

Людина живе доти, доки про неї живе пам'ять у колі духовних нащадків. Світлий образ Василя Васильовича Німчука – визначного науковця, великого трудівника на мовознавчій ниві України, мудрого

наставника та прекрасної людини, справжнього лицаря науки, який до останку був відданий справі свого життя, – назавжди залишиться в нашій пам'яті.

Микола Бідзіля

Наш Німчук

З Василем ми були знайомі ще в університеті на початку 50-х, вчилися в одному корпусі УжДУ (ми, біологи, історики і філологи, а фізики в «наш корпус» прийшли пізніше, коли ми з Василем були вже в Києві), у «Василіянах». На філфаку, як і на історичному, було багато файних дівчат, і я, будучи вже на третьому-четвертому курсах, маючи «кафедральний» фотоапарат «ФЭД», фотографував по неділях цих дівчат групами по всьому Ужгороду. З одного боку, вчився фотографувати, а з іншого – і «заробляти» (одна фотка 9x12 – рубиль!). Тоді ми з Василем і поцімборували. Він учився на курс молодше від мене, закінчив УжДУ з шостим випуском, а я – з п'ятим. Я в той же рік (1954) поступив до аспірантури в Києві, а Василь почав завойовувати Київ і Високу Науку тільки в 1958 році. Ці три-чотири роки ми не зустрічалися з Василем.

Слід сказати, що на початку 50-х років у Києві було вже досить багато нас, закарпатців. Першими, звичайно, «завоювали» столицю України наші славні футболісти, які вже десь 1946 – 47 року влилися в київське «Динамо», і з того часу цей клуб поступово ставав футбольним клубом європейського рівня, не говорячи вже про те, що завдяки нашим землякам-футболістам і збірна СРСР із футболу стала впізнана на спортивних теренах Європи і світу...

Другу «інвазію» закарпатців у Київ склали студенти-випускники нашого славного УжДУ. Коли ми з Василем прибули до столиці, тут уже були наші кандидати наук (Ділунг – фізик, Фущич – математик, Лакатош – медик) і багато аспірантів, які згодом стали кандидатами-докторами-членами-кореспондентами-академіками, доцентами-професорами-деканами... Так поступово створювалася «соціальна» група «Київські закарпатці». Бо із самого початку ми, «провінціали» у великій столиці, без усяких зв'язків-знайомих гуртувалися поміж собою, жили по гуртожитках – і так «завойовували» столицю й «гризли» науку.

Багато наших в науку, як і Василь, далі у кожного сподівався академіка... Василю аспірантури в УжДУ було із куфером (у який він ба...), у спортивних гумі топанках «Трусовий мовний історичний» які він отримав, сумніватись, довгого характеру Василю хистити кандидата редитися на вивчення мови, а Українське

Василь, пішов до АН УРСР, поступово збиралися в аспірантуру – Микола, Папіс, Гуд, Виликдинь... по-мадярськи, і по-українськи сказати, що серед них. Справа в тому, що ми не мали ні наших святкових «все-і-вся», а Василь був тут на висоті, і ми знайомили наше життя культурою. Ми думали й українцями. Та й закарпатців у м. Києві хтось напише, як

Думаю, багатьох було Людиною. Він сміливим і дуже патріотичною України ми чимали бив цих «політичних» ні буде, бо усі вони ність він проявився – тоді він гараче сказав – тут він щиро і чекав

